

Gragger Róbert (1887—1926). Megjelent időnkint közöttünk, kiszállva a berlini gyorsvonatból s mi, akik közel állottunk hozzá, mindannyiszor lelkiismeretfurdalást éreztünk, mikor terveiről, könyveiről, ösztöndíjasairól kezdett beszélni, vajjon dolgoztunk-e mi is annyit, amennyit ő, megtettük-e annyira kötelességünket a magunk helyzetében, mint ő, a magyar kultúráért és tudományért? S az összehasonlítás mindig az ő javára ütött ki; ki tudott volna vele versenyre kelni tevékenységében, alkotási vágyában a *self made man*ek csodálatos, soha semmiféle akadályt nem tűró hitében?

Az Eötvös-kollégiumból indult ki az ő pályája is, mint annyi sokaké, akiket ennek a szép intézménynek szelleme: a munkaszeretet és a kritikai szellem, a tudományos munka két alapvető tényezője magából kitermelt. Gragger is innen hozta józan és mégis lelkes érdeklődését a magyar tudományos élet és művelődés kérdései iránt s azt az őszinte hitet a tudományban, mely tüneményes pályáján állandó lendítőereje maradt. Első dolgozatai Heinrich Gusztáv és Katona Lajos iskolájában az összehasonlító irodalomtörténet módszereivel és problémáival készültek s a magyar és a német irodalom egyes érintkező pontjaival foglalkoztak. Ez a problémakör adott anyagi talajt pályájának. Aztán egy sajátos fordulattal a kontemplatív emberből aktív ember lett. A német és magyar szellem találkozásának általános történeti fontosságát felismerve, az ő cselekvő szelleme nem elégedett meg a mult pusztá tényeinek konstataálásával, beállt ő maga is elevenen ható kultúrtényezőnek. Megértette azt, hogy ami eddig tudattalan, fatális és inkább bécsi jellegű német szellemi beszivárgás volt, azt, ha méltók akarunk lenni a német nemzethez és önmagunkhoz, tudatossá kell tenni és eleven erővel, ökonómiával kell az igazi német kultúra érlelő folyamatát a magyar földre eresztetni. De még merészebb gondolata is támadt: vissza-

adni a német nemzetnek valami módon azt, amit nekünk értékben kölcsönzött és így legfőbb életcéljává tette a magyar kultúra, a magyar irodalmi és tudományos élet legértékesebb, legspecifikusabb termékeinek közvetítését a németiséggel, melyről tudva van, hogy a világ legkönnyebben megértő, sőt asszimiláló népe és mégis — saját hanyag mulasztásunk miatt — csak igen keveset tudott rólunk és egyáltalában semmit tudományos és kulturális értékeinkről.

Ezzel a programmal és lenyügözően szeretetreméltó egyéniségével aztán sikerült is megnyernie a német tudományos és állami tényezők oly fokú bizalmát, hogy magyar létére mihamar rendes tanárságot kapott a berlini egyetemen. Tanszékének határozott célja volt a magyar kultúra és tudomány ismeretése és ez már magában is oly nagyszemélyű diadal volt a magyarságnak, amit csak az tud méltányolni, aki megérti, mily döntő erővel esik latba egy ország erkölcsi és politikai életében az, hogy mit tudnak róla a külföldön. Csehországot nemcsak a cseh légiók néhány ezer katonája csinálta meg, hanem elsősorban Massaryk és Benes könyvei és röpirata! De a politikai szemponttól eltekintve is főlegesen volna bizonyítani, milyen kárhózasos egy nemzet életében a kultur-strucopolitika és milyen veszes a «Magyar Glóbus»-világnézet. Legnagyobb magyarjaink mind-mind kifelé néztek és befelé törődtek. Tekintetük a külföldön csüggött, míg kezük benn épített.

Tanszékén aztán a legkülönfélébb eszközökkel igyekezett programját végrehajtani. Megindította az *Ungarische Jahrbücher* c. folyóiratot folytatásaképpen annak az *Ungarische Rundschau*nak, melyet tanára, Heinrich Gusztáv, alapított és vezetett egy ideig szép sikerrel. A folyóirat a magyar tudományos élet és művelődés legszélesebb értelemben vett közvetítője lett: nemcsak irodalomtörténészek, hanem nyelvészek, jogászok, szociológusok, geográfusok kedvenc nemzet-

közi fóruma. Megindította az *Ungarische Bibliothekot*, a magyarság problémáival foglalkozó kiadványsorozatát és különös figyelemmel a magyar specifikumra, más könyveket is adott ki. Így ő az, aki Bartók Bélának a magyar népdalról írott művét kiadta, miután éveken át nem akadt magyar kiadó, sem tudományos fórum, mely a magyar kultúra egyik legelőkelőbb képviselőjének ezt a monumentális alkotását kinyomassa. Utolsó műve is: a magyar népballadák német kiadása, hitvallása annak a programmnak, melyet a magyar kultúra *igazi* értékeinek közvetítésével vállalt.

Tanszéke mellett megcsinálta a berlini magyar intézetet, s ennek könyvtárát oly gazdagon felszerelte, hogy a magyar irodalom és általában a magyar élet iránt érdeklődő német a lehető legteljesebb anyagot találja meg benne. Majd mikor német tanítványai megnőtték, egész kis csoport «hungarológus» — a szó is az ő alkotása — állt már mellette: a mag jó talajba hullott.

Mindezt — s ő, magyar olvasó, itt jön az igazi csoda, — nem a magyar állam pénzen és támogatásával teremtette meg, hanem egyesegyedül kimeríthetetlen szervező- és alkotóerejéből! A magyar állam kegye csak utolsó éveiben kísérte, mikor alkotásai már túlnőttek az első kezdet szerény keretén.

Mikor a Collegium Hungaricumot, a Berlinben tanuló magyar diákok otthonát, megalapítja, akkor már mögötte van a magyar kormányzat, mely közvetkező, expanzív kultúrpolitikájának tengelyében ott találta Gragger Róbertet és felmérve tevékenységének nagy értékét, igen jelentékeny anyagi eszközökkel sietett segítségére.

Munkájának lázas ritmusában sietette-e vajjon az a tudat, hogy testét titkos kór emészti — nem tudjuk. De hogy fiatal életét munkával, intenzív munkával töltötte ki, azt senki sem tagadhatja; olyan munkával, melynek éltetője volt lelkének idealizmusa, eredménye pedig egy sor alkotás, melyre normális életkort megért emberek is büszkének lehetnének. A magyar kormányzat és tudományos élet érzi, hogy egyik legfontosabb szervét veszítette el benne, mi, barátai, pedig siratjuk gyermeki tisztaságú szívét, derűs, optimista kedélyét, mely most már ezután körünkől szüntelen hiányozni fog.

Eckhardt Sándor.

Színházi szemle.

Nincs a magyar drámairodalomnak még egy olyan népszerű darabja, mint *Az ember tragédiája*. Mióta Paulay Ede színrehozta, azóta változatlan vonzóerővel tartja műsoron magát. Épen ezért nem csodálatos, hogy a színpadi rendezésnek mai forrongó korszakában új meg új scenirozással, új meg új rendezői eligondolással igyekeznek a darabot a közönség elé hozni.

A Nemzeti Színházról alig egy-két évvel ezelőtt már láttunk egy modernebb szellemű színrealkalmazást s íme ma ugyanez a színház egy újabb megoldással próbálkozik. S valóban, ez új jobb az előbbinél. Amannak is voltak értékes gondolatai, de egy-két jelenetnek túlzottan expresszionista formája nem illett a mű stílusához, a tömegek mozgása pedig gépszerűsége miatt néhol nagyon erőltetett benyomást tett.

Az új rendezés nagyvonalú egyszerűsége törekszik. A színpadot egész magasságában kinyitja s az oldalt álló hatalmas oszlopok szinte az égbe látszanak szaladni. Kétszélről lépcsősor visz a magasba: felső végüket híd köti össze. Elöl, a két lépcső és a híd nyílása között egy belső tér marad. A színpadnak e váza sohasem változik s csak a középük helyezett díszletek adnak más-más képet nekik. A játék e soktagolású tér mindenik pontján gyakran egyszerre folyik, néha azonban csak egyik részén, melyre ilyenkor erős fény vetődik s a színpad többi helye homályban marad. A világítási effektusok különben is nagy szerepet játszanak.

Ez a szkematikus színpad a maga nagyszabású egyszerűségével erősen emeli az előadás monumentálisát s a darab stílusát méltóképen fejezi ki. Némi hátránya azonban, hogy állandóságával a meg-megújuló képek hosszú során keresztül kissé egyhangyúvá válik s az előadás vége felé már bizony bágyasztó hatást tesz a nézőre.

Adám szerepét, az első előadások után megbetegedett Abonyi Gézától a színház fiatal tagja, Lehotay Árpád vette át. Fiatal kora és színészi járátlansága többször kiütözött, de egyúttal tehetsége is lépten-nyomon látszott. A szavakat szépen ejti, a pathetikusabb helyeken — igen helyesen — nem retten vissza a szavalástól, a szöveget vers-tani zökkenők nélkül mondja, helyesen interpretálja s csak mozgásának egyhangúsága és némi technikai fogyatkozások mutatják a kezdőt. Mint